

FILE DIN MONOGRAFIA UNEI VECHI LOCALITĂȚI MINIERE — DOMAN

Domanul, astăzi localitate aparținătoare municipiului Reșița, este situat în partea de SV a țării, în județul Caraș-Severin, la aproximativ 4 km sud de Reșița, într-o vale înconjurată la nord, est și sud de dealuri care o feresc de vânturi puternice. În general, dealurile sînt calcaroase, cu înălțimi variabile, cel mai înalt fiind Virful Ponor, cu altitudinea de 809 m, situat la aproximativ 2 km est de Doman.

În alcătuirea geologică a regiunii iau parte formațiunile ciclului Paleozoic superior, care sînt reprezentate prin Carboniferul superior și Perimanul. Ciclul Jurastic-Cretacic superior este reprezentat prin toate subdiviziunile de la Liasic pînă la Malm inclusiv, alcătuite mai ales din calcare. După Cenomanian zona a fost exondată.

Structura anticlinală Doman este situată în partea de NV a sinclinaliului paleo-mezozoic Reșița—Moldova Nouă. Localitatea este situată în zona cea mai largă de dezvoltare a șisturilor bituminoase care sînt formate din argile negre, șisturi cărbunoase slab bituminoase, a căror culoare variază de la cafeniu la negru¹.

Localitatea Doman se învecinează la est cu D. Ponor, la vest cu D. Ghica, la nord cu D. Crîsta și la sud cu D. Liliacul. Localitatea este situată la o altitudine de aproximativ 350 m, dacă ne referim numai la vatra așezării. Celelalte părți ale localității, adică cele două colonii, sînt așezate pe dealurile de nord (Carolina) și pe cele de vest (Slamina), avînd o înălțime mai mare cu 50—200 m decît vatra.

Valea în care este situată vatra așezării este destul de îngustă, udată cu cîteva pîraie care se unesc la ieșirea din localitate. Două dintre pîraie se formează din izvoarele Siga și Sopotul care, împreună cu Crîsta, se unesc sub numele de pîrîul Siga, ce străbate localitatea. La ieșirea din Doman ele se unesc cu Bîrzăvița, iar de aici, sub numele de apa Domanului, se îndreaptă spre nord, pe Valea Domanului, spre Reșița, vîrsîndu-se în Bîrzava. De-a lungul cursului său, pîrîul Doman coboară diferența de nivel de 104 m dintre Doman și Reșița, prin roci de calcar care dau o frumusețe deosebită văii. Datorită faptului că unele dintre dealurile din împrejurimi au pantele destul de repezi, în timpul ploilor se formează torenți care sapă stratul argilos de la suprafață destul de adînc. Odată cu venirea primăverii, din cauza zăpezii care se topește și apelor freatice care se gâ-

¹ Date obținute de la I.P.E.G. Caransebeș.

sesc la o adîncime mică, în partea de sud-vest a localității se produc inundații de mică amploare care, de obicei, nu produc stricăciuni. Clima este temperată, cu o medie anuală a temperaturii care trece peste 10° C. Iernile, în general, sînt blînde, iar verile destul de călduroase, atingîndu-se uneori și temperaturi de peste 30°C. Primele brume își fac apariția în ultima decadă a lunii octombrie, iar mai tîrziu cu o lună, adică la sfîrșitul lunii noiembrie, apar primele înghețuri. Ultimul îngheț se semnalează, de obicei, în ultima decadă a lunii martie, iar ultimele brume la sfîrșitul lui aprilie, sau, accidental, chiar în prima decadă a lunii mai. Precipitațiile sînt în general suficiente, peste 800 mm anual, cîzînd frecvent și în lunile de vară. Vînturile din sud sînt dominante și au intensitatea variabilă, dar uneori bat și vînturile din est. În funcție de condițiile fizico-geografice menționate și de predominarea solurilor podzolice, dealurile din jur sînt acoperite cu pături de foioase, iar în partea de nord există o mică suprafață acoperită de conifere².

Localitatea este formată din vatra așezării și cele două colonii: Carolina — construită prin anul 1870, așezată în partea de nord, la cca. 500 m și Slamina — construită prin 1912 în partea de vest, fiind actualmente legată de vatră. Suprafața totală a localității este de 17,72 kmp, cuprînzînd 368 gospodării cu o medie de 4 persoane pe gospodărie³. În general gospodăriile își bazează veniturile pe posibilitatea de a munci în Reșița. Localitatea Doman, de fapt, a fost și este atrasă în sfera economică a orașului Reșița, cu care întretine cele mai strînse legături. Aceste legături sînt favorizate de distanța mică și existența unor curse regulate de autobuze ale I.J.T.L. Localitatea Doman, ca așezare omenească, are o vechime suficient de mare, poate mai mult de 600 de ani, ținînd cont de documentele care pomenesc despre ea. Primul document care amintește despre existența unei localități cu numele Doman este un act din anul 1370, care pomeneste despre condamnarea unui cetățean.⁴ Localitatea este menționată de Mercy în 1723—1725, iar pe harta din 1761 a Banatului apare și Domanul⁵.

La acea dată, localitatea avea 27 de case. Domanul este amintit apoi de Grisellini în 1776, Barzellini în 1788 și Pinkerton în 1814⁶.

Localitatea începe să se dezvolte mai ales după anul 1780 cînd, cu ocazia cercetărilor pentru descoperirea de minereu de fier, se găsesc zăcăminte de huilă, care mai tîrziu vor începe a fi exploatate pentru nevoile de cărbune ale uzinelor din Reșița.

Domanul a făcut parte din Plasa Reșița (1888—1908 și 1921), aparținînd rînd pe rînd comunei Secu (pînă la 1907) și Reșiței Române (1919—1926, 1932), după care a devenit comună de sine stătătoare. În perioada 1950—1965 a făcut parte din raionul Reșița, iar din 1968, este localitate aparținătoare de municipiul Reșița⁷.

Începînd cu anul 1870, cînd s-a descoperit zăcămintul de cărbuni, viața localității a fost legată din ce în ce mai mult de mină, care a antrenat un

² Date obținute de la Inspectoratul Silvic al Județului Caraș-Severin.

³ Date obținute de la Consiliul Popular al Municipiului Reșița.

⁴ I. D. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Editura Academiei R.S.R., vol. I, București, 1967, p. 206.

⁵ V. Goicu, R. Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, vol. III (D—E), Universitatea Timișoara, 1986, p. 61.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

mare număr de cetățeni la munca în subteran. Dintre evenimentele cele mai importante amintim legarea minei din Doman de Reșița printr-un tunel lung de 2 256 m, construit în 11 ani (1853—1864). Acest tunel a fost necesar pentru transportul direct al cărbunelui la Reșița. În acest tunel exista o cale ferată pe care vagoanele erau trase la început cu cai, apoi, din 1874, de locomotive cu aburi, iar din 1897 de locomotive electrice. Tunelul ajungea pînă la puțul Szecseny, la început, pentru ca apoi, printr-o galerie de cîteva sute de metri să atingă puțul Almasy.

În 1855 curtea imperială de la Viena a cedat toate uzinele, căile ferate, minele și domeniile din Banat unei societăți particulare, denumite StEG. La început cărbunele s-a exploatat mai ales din două orizonturi din acoperiș, corespunzătoare stratului din acoperiș și celui principal de la Anina, precum și din cîteva locuri, în strate de importanță mai redusă.

Uneltele cu care se lucra erau primitive, fiind reprezentate prin tirnăcop, pe care minerii îl numeau „*spiț*” sau „*picon*”; sfredelul sau burghiul de mînă, cu care executau găuri pentru pușcat, căruia i se spunea „*anafai*”.

La încărcarea materialului în vagoaneți se foloseau sapa și covata de lemn, iar în abatajele pentru exploatarea cărbunelui uneltele folosite erau „*șpițul*”, un tirnăcop de miner cu care se executau lucrările de armare, barosul, burghiul spiral pentru executarea de găuri în stratul de cărbune, în vederea emanării gazelor din porțiunea ce urma să fie săpată, sapa și covata din nuiiele, numită „*troc*”, folosită pentru încărcarea cărbunilor în chiblă (ladă în formă dreptunghiulară pe patru roți), care se deplasa pe scindurile de pe talpa abatajului („*chiblauf*”)⁸.

Cifra exactă a minerilor care și-au pierdut viața în această perioadă nu se cunoaște, deoarece stăpînii minei nu înregistrau morții. În anul 1893 s-au semnalat o serie de bubuituri subterane, iar în 1894 s-au înregistrat două erupții de gaze care vor anunța exploziile viitoare. În seara zilei de 18 decembrie 1896 s-a produs nenorocirea cea mai mare pe care a cunoscut-o mina de la Doman. La ora 18,30 o bubuitură puternică s-a produs în subteran pentru ca imediat o coloană de flăcări să izbucnească din gura puțului Szecseny, ieșind prin puțul de extracție. Minerii rămași în viață nu au avut timp să se deplaseze spre ieșire, deoarece a două explozie, și mai puternică, a zguduit adîncurile. Locuitorii din Carașova, Iabalcea și din alte localități învecinate au crezut la început că este un cutremur de pămînt, deoarece zguduirile au fost foarte puternice. În urma acestei catastrofe au murit 70 de mineri, 12 au fost grav răniți și 12 mai ușor răniți. Dintre celelalte catastrofe mai menționăm pe acelea din 14 ianuarie 1898 în puțul Szecseny (10 morți), 3 martie 1902 în puțul Almasy (3 morți), 4 martie 1905 în puțul Szecseny (2 morți), 16 decembrie 1908 în puțul Almasy (13 morți), 13 ianuarie 1909 în puțul Almasy (10 morți). Statisticile vremii consemnează faptul că pînă la primul război mondial s-au înregistrat aproximativ 200 de explozii, care au cauzat moartea a 108 mineri, număr foarte mare raportat la populația de aproximativ 800 de locuitori ai Domanului. De altfel, și după primul război mondial

⁸ Date obținute de la Oprea Ioan, Doman, nr. 159.

s-au înregistrat accidente miniere, cum ar fi de pildă cele din 1926 și 1933⁹.

După primul război mondial au început să se introducă unelte de muncă mai moderne, cum au fost perforatorul cu aer comprimat, ciocanul de abataj cu percuție cu aer comprimat, macarale cu aer comprimat pentru transportul vagonetelor pe plan înclinat, locomotive electrice, ventilatoare mecanice acționate tot cu aer comprimat, iluminatul individual cu lămpi electrice cu acumulator.

Minerii din localitate au dus o luptă dîră cu patronii pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai, organizîndu-se în sindicate și participînd, sub conducerea social-democraților, la mișcările greviste în perioada dintre cele două războaie mondiale. Astfel, la adunarea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 au participat și cinci reprezentanți ai locuitorilor din Doman: Dragalina Traian, Colojoară Marius, Gherguța Traian, Mircea Ioan Andrei, Purcăriță Toma, precum și copilul Colojoară Iulius, în vîrstă de 14 ani, luat de tatăl său vitreg — Gherguța Traian¹⁰. Minerii din Doman au sărbătorit ziua de 1 Mai încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, iar dintre acțiunile greviste menționăm cele din anii 1929 și 1935. În anul 1938 a avut loc o nouă explozie, care s-a soldat cu moartea a doar 3 mineri, deoarece era la sfîrșitul schimbului și ceilalți mineri erau plecați către puț pentru a părăsi mina. În perioada 1938—1945 în mina din localitate s-au înregistrat 3 accidente mortale și un rănit care a decedat în spital. În documentele vremii se menționează că munca în mină în acea perioadă se desfășura în condiții extrem de grele, deoarece se realiza exploatarea intensivă a cărbunelui, fără să se mai facă lucrări de pregătire. Fostii mineri povestesc că în acea perioadă cărbunele era „furat” (exploatat în mod nerațional), pentru a fi folosit în industria de război. Minerii erau istoviți de munca grea din subteran, duceau lipsă de alimente, iar dacă se întîmpla să absenteze de la lucru erau azvîrliți în carceri și închisori sau li se aplica o pedeapsă „mai mică”, și anume să lucreze 16 ore neîntrerupt în mină¹¹.

După 1948 s-au introdus metode noi de extracție a cărbunelui, luîndu-se măsuri speciale de protecție a muncii, îmbunătățindu-se aerisirea introducîndu-se lămpi de siguranță și perforatoare moderne. Oprirea și închiderea minei din Doman, în anul 1962, s-a datorat faptului că nu mai corespundea cerințelor, zăcămintul fiind aproape epuizat, iar tona de cărbune scoasă la suprafață avea un cost ridicat.

În decursul anilor, mina din Doman a funcționat cu următoarele puțuri: Traian (Almasy), Decebal, Leopold I, Leopold II și Gheorghe. La puțul Decebal, cărbunele se lamina, iar celelalte erau legate între ele, transportîndu-se cărbunele prin galeria principală pînă la Reșița. La puțul Traian s-a lucrat timp de 17 ani, exploatăndu-se huila din stratele I și II. Stratul I avea o intercalație de gresie fină în grosime de 80 cm, iar stratul II un număr de patru intercalații cu grosimea de 30—80 cm. Stratul de cărbune avea o direcție nord-sud și o înclinare est-vest, iar puțul

⁹ Date obținute de la Colojoară Petru, Doman, nr. 88 și Eduard Hoffmann, Reșița, Bd. 23 August, bl. 4, ap. 40.

¹⁰ V. M. Zaberca, *Delegația Caraș-Severinului la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, în *Banatica*, IX, 1987, p. 439—449; Date obținute de la Gherguța Traian, Doman, nr. 55 și Mircea Similiana, Doman, nr. 97.

¹¹ Date obținute de la Oprea Ioan, care a lucrat ca miner.

o adâncime de 511 m. Orizonturile I, II, III și IV erau niște galerii pornind la anumite distanțe care mergeau pe direcția zăcămintului. Exploatarea cărbunelui s-a realizat în abataje-cameră, deoarece zăcămintul nu prezenta o înclinare regulată și avea o grosime cuprinsă între 0,80 m și 3 m.

În cadrul programului de cercetare a șisturilor bituminoase din Banat a fost luată în considerare și posibilitatea valorificării zăcămintelor de pe raza localității Doman. Acest lucru a început în anul 1988, prin decoperirea și transportarea șisturilor la Anina. Rezervele de șisturi bituminoase pentru zăcămintul Doman sînt evaluate la 300 milioane tone¹².

Populația localității, cu ocazia recensămîntului din anul 1966, a fost de 1 348 locuitori, iar la ultimul recensămînt, din 12 ianuarie 1977, s-a cifrat la 1 342 locuitori, fiind în anul 1988 de 1 086 locuitori¹³. Din datele statistice, aflate în arhiva bisericii din Doman, rezultă că populația a evoluat astfel: 1863 — 781 locuitori; 1880 — 877 locuitori; 1900 — 998 locuitori; 1910 — 1 142 locuitori. În perioada 1864—1927 s-au născut mai mult de 20 de copii anual în anii 1871, 1873, 1892, 1901, 1909, cel mai mic număr de nașteri înregistrîndu-se în 1889, 1900, 1914, 1915, 1916 și 1917. În perioada 1864—1927 s-au născut 858 de persoane și au decedat 835, deci sporul a fost mic, datorită unei natalități reduse¹⁴. Majoritatea populației care a venit în Doman după anul 1927 s-a stabilit în cartierele Carolina și Slamina. În ce privește componența națională, se remarcă numărul mare de români (989 locuitori), urmați de germani, maghiari și cehi.

Înainte de descoperirea zăcămintelor de cărbuni, ocupațiile principale ale locuitorilor erau cultura plantelor și creșterea animalelor. Trebuie menționat faptul că pe terenurile unde în prezent se găsesc pășuni și fi-nețe se cultivau cereale, în spital porumb. De asemenea, localitatea avea în plus 5 000—6 000 de oi. Odată cu descoperirea zăcămintelor de cărbuni, o parte a populației a părăsit agricultura și a trecut la munca în mină, suprafața cultivată scăzînd an de an.

Suprafața agricolă a Domanului este 1 106 ha, din care suprafața arabilă cuprinde doar 72 de ha, pe care se cultivă în special porumb folosit la hrana animalelor. Pe 26 de ha există livezi, pomii cei mai frecvenți întîlniți sînt cireșul, prunul, mărul, părul și nucul. Celelalte părți ale suprafeței agricole o reprezintă pășunile, care favorizează creșterea animalelor. În prezent, numărul animalelor este scăzut în raport cu condițiile existente (205 capete bovine și 387 ovine)¹⁵.

Fondul forestier este format din 600 ha păduri de foioase situate pe dealurile învecinate. Vîrsta pădurilor este de aproximativ 80—100 de ani. O parte a pădurilor se află în exploatare, asigurînd combustibilul necesar localnicilor. S-au făcut despăduriri și exploatări pe o suprafață de aproximativ 6 ha¹⁶. În Doman există trei unități comerciale de stat: magazin alimentar, magazin textil și magazin de legume-fructe. Cele trei unități comerciale însumează o suprafață de cca 650 mp, care este suficientă pentru desfășurarea activităților în bune condiții. Prin aceste unități se valorifică anual produse însumînd 6 milioane lei. Fondul de lo-

¹² B. Almășan, *Zăcămintele miniere*, Editura Tehnică, București, 1989, p. 177.

¹³ Date obținute de la Consiliul Popular al Municipiului Reșița.

¹⁴ Date din Arhiva Bisericii din Doman, documente neînregistrate.

¹⁵ Date obținute de la Consiliul Popular al Municipiului Reșița.

¹⁶ Date obținute de la Inspectoratul Silvic al Județului Caraș-Severin.

cuințe este format din cele 234 clădiri în care se găsesc 358 locuințe, care sînt în stare acceptabilă. Suprafața totală a locuințelor este de 9 226 mp, revenind 6,8 mp/persoană. În ultimii ani s-au construit unele case din cărămidă arsă, mai ales pe strada principală.

Prima mențiune documentară despre școala din Doman datează de la 1 octombrie 1776, cînd aceasta funcționa împreună cu cea de la Cuptoare-Secu. În anul 1781 a funcționat ca învățător Avram Nicolaievici, pentru ca 10 ani mai tîrziu, în 1791, învățător să fie Agram Lupulovici, care a predat la 36 de elevi (20 băieți și 16 fete), deși numărul copiilor de școală era de 99¹⁷.

Începînd cu anul școlar 1795—1796, școala a funcționat numai pentru copiii din Doman, cu un efectiv de 57 de elevi (17 băieți și 40 de fete). Documentele vremii menționează că în anul școlar 1801—1802 școala a fost frecventată de 54 de elevi (20 băieți și 34 fete)¹⁸.

Cea dintîi mențiune aflată însă în actuala arhivă a școlii din Doman, datează din 10 februarie 1871, cînd într-o ședință cu părinții s-a hotărît sancționarea celor care își lasă copiii seara pe stradă¹⁹. Într-un document datat din 16 martie 1877 este consemnat primul comitet școlar, format din următorii cetățeni: Ioan Oprea, Iosif Olariu (învățător), George Gherguța, Petru Zuiaș și George Colojoară²⁰. O interesantă propunere a făcut învățătorul Iosif Olariu, în anul 1884, în vederea valorificării terenurilor agricole aparținînd localității, cerînd ca porțiuni din locurile numite „Vilcele” și „Dalboșețiu” să fie plantate cu pomi fructiferi.

Prin Ordinul nr. 1296/22 iunie 1896 a fost numit învățător definitiv la Doman, Aurel Gherguța, după ce în 1895, Iosif Olariu s-a pensionat. Învățătorul Aurel Gherguța a funcționat pînă la 1 octombrie 1911, cînd s-a pensionat, după care a urmat A. Conceatu și apoi Petru Colojoară, care a participat la primul război mondial. În perioada 1920—1948, la școala din Doman au funcționat ca învățători: Serafim Jurca, Rusalin Neagoe, Ion Franți, Elena Giurasa, Vasile Popescu, Stela Mureșan, Ion Stîngu, Marin Strejanțu, Iosif Bălaj, Ana Doroghi, Dumitru Nicandru, Gheorghe Rînja, Longhin Hudumac, Iudith Pisch și alții.

Dintre cadrele didactice care au funcționat la această școală după reforma învățămîntului din 1948, menționăm pe: Pavel Rusu, Petru Stanciu, Elena Pirvu, Ecaterina Jivcov, Eufrosina Goanță, Victoria Șerban, Maria Blaj, Vladimir Hudumac, Constantin Pop, Iovanca Nicolin, Maria Mut, Rodica Roșu, Tatiana Drăghici, Maria Gherman, Dorina Gruiescu, Tiberiu Damian, Eugenia Iovanovici, Minerva Barbu, Gabriela Pușcu, Silvia Balintoni, Ruja Chiseev, Nicolîța Marta, Lucreția Telescu, Maria Drăgan, Maria Misireanțu, Elena Micșa, Oscar Mora, Nicolae Hillinger, Leontina Man, Ruja Vida, Doina Dan ș.a.²¹. Începînd cu anul școlar 1963—1964, școala funcționează cu clasele I—VIII, într-un local nou, realizat cu contribuția cetățenilor.

¹⁷ P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățămîntului din Banat*, Casa Corpului Didactic, Timișoara, 1976, p. 273.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Proces verbal al ședinței comitetului parohial din 10 februarie 1871, punctul III.

²⁰ Arhiva Școlii Doman, anul 1877.

²¹ Date extrase din arhiva școlii pe anii 1886—1988.

Începerea lucrărilor de decopertare pentru exploatarea și transportul șisturilor bituminoase la Anina a dus la o accentuată scădere a numărului populației, care s-a mutat la Reșița. De asemenea, s-a produs poluarea zonei pe zeci de kilometri pătrați, ceea ce impune luarea de măsuri urgente în vederea îmbunătățirii calității mediului înconjurător.

NICOLAE HILLINGER

PAGES DE LA MONOGRAPHIE D'UNE ANCIENNE
LOCALITÉ MINIÈRE — DOMAN

(Résumé)

Doman, localité appartenant au municipe Reșița, est située dans le département Caraș-Severin, à environ 4 km au sud de Reșița.

La localité est mentionnée pour la première fois dans un document de 1370 et elle commence à se développer surtout après 1780, quand on y a découvert des gisements de houille. La mine a fonctionné jusqu'au 1962, quand on l'a fermé. À présent à Doman on exploite des chistes bitumineux, qu'on transporte à Anina.

La première mention documentaire sur l'école de Doman date depuis le 1-er octobre 1776, lorsque celle-ci fonctionnait avec celle de Cuptoare-Secu. En 1781 Avram Nicolaievici a fonctionné comme instituteur. Depuis 1795—1796 l'école a fonctionné seulement pour les enfants de Doman. Depuis 1963—1964 l'école forme des élèves jusqu'au VIII-e classe.

Dans le présent article sont évoqués les événements de l'histoire de plus 600 ans de la localité Doman.